

Josef Chaloupka jest žalostné nedorozumění dnešní neorientované kritiky české. Chaloupka dobyt si jistou názorově citovou svěžestí a útočností první své sbírky zájmu a pozornosti; a nyní skládají se na něj již od knížky ke knížce chvály tak neprozřetelné a neodvážené, že by stačily udusit mnohem větší talent, než je malý a úzký jednostrunný talentík mladého Moravana. A vzniká legenda velikého a hlubokého básníka z boží milosti nebo básníka kořenné rasy, k němuž má Chaloupka dále než cestař k inženýru nebo stavitel tržové boudy k architektu.

Chaloupka je náladový expresionista. Umí vyvolat chvíli rozvratu, vyborcení hmotných forem, takovou zježenou, kácející se nebo zoufale se vzpínající ulici, vteřinnou vyhlídku na bezedný var řítícího se vesmíru. Ale tato inspirace nese jen vteřinu; jest intermitující. A jakmile se vylila tropem nebo figurou, upadá básník ihned v prózu, nejasnost, mlhu, povídání; ztrácí křídla a plazí se po zemi jako přišlápnutý hmyz.

Každou báseň jeho nese několik takových záchvěvů často různorodých; co mezi nimi, jest vyplněno prázdnotou hluší, štěrkem těžkých slov. Málo jest i v první knize Chaloupkově básní melodicky vyspělých a uzrálých, neroztříštěných nebo neroztržených. Chaloupkovi daří se jen básně velmi málo rozměrné, jen takové, v nichž se pokryje na vteřinu život zjitřených smyslů a zděšeného srdce. Jsou to jen záchvěvy, závany, poryvy, které hned hasnou. Taková výjimečně celá báseň jest na příklad „Noc“ ze Vzplanutí. „Na věžích hodiny zpívají, / na dláždění tančí

sny. / Stromy se v aleji podpírají, / znavené, / náměsíční. / Ach, / příliš jsou veliké, / úzký je portál. / Větve u oken / sní o zjevení! / Vše setřeno, / nápisy, / plakáty. / Vše září v chladném plameni. / Na srdcích mrtvých / tančí sen stenající. / Věže zpívají.“ To není jistě nic mohutného, ani obsažného nebo důsažného; ale je to snesitelné ve své jednostrunnosti a chudobě, poněvadž je to celistvé a organické: připomíná to nápadně mladého Karáska z devadesátých let minulého století. Jinde, kde chce Chaloupka proniknouti hloub, tříští se nebo planí. Tak třeba v „Návratu z hor“ nebo ve „Zpěvu půlnočním“. „Ve výškách kosmických sní ticha prostor, / tu země dlaň a srdce rudý list / se třese bouří, v nás zápas dosud vichří / a srdce krvavé si žádá klid, ó klid!“ — tato strofa je novinářská banálnost, kterou by nikdy neměl napsati člověk, který má aspirace básnické: příliš prozrazuje a usvědčuje.

Kde se chce Chaloupka dostat do duševní prostornosti, do světového pathosu, vidíš náhle, že selhává: nemá k tomu tvárných orgánů; tápe do tmy, povídá, řeční, referuje, bloudí: netvoří.

Na tom se ztroskotaly jeho dvě rapsodie, první Před vítězstvím, která dnes až chřestí prázdnotou, a druhá, lepší, Kamarád mrtvých. Jeho plodný teplý námět není básnický vytěžen a dotvořen: uvízl v syrovém stavu theorematu. Zůstal thesís o člověku, který vplynul do kolektivity, aby se z ní probil posléze k sobě: nestal se básní. Co tu podal Chaloupka, je lešení, ne stavba; vypravování o něčem, ne toho vtělení a předpodstatnění. V jednotvárných mlžných blankversech na konci odstavců zřymovaných, prožehlých jen občas jiskrou expresionistického výbuchu, vypravuje se tu něco, jako by to byl děj jevového empirického světa, kdežto věc, kdyby měla umělecky přesvědčovat, musila by býti pojata a podána jako visionářské osvícení. Nic více než tato formová a stylová bezradnost neosvětluje konstitutivního básnického nedostatku Chaloupkova.

Stupňuje se ještě, žel, v poslední jeho sbírce Hlas a mlčení. Stále tu chce Chaloupka pronikat do světa objektivního, do

světa svéprávné typičnosti, a nikde se nedostává dále než k nezdařeným náběhům do epičnosti, k bastardním útvarům půl epickým, půl symbolickým, které vyznívají naprázdno. Chaloupkovi schází ono objektivací médium duševní, jímž byla na příklad zemřelému Wolkrovi žhavá kolektivistická láska a bez něhož není možná tvorba epická. Řada básní v Hlasu a mlčení jest přímo trapná svou stylovou hluchotou a netvořivostí. Jsou špatný Sova, Sova třetího řádu. Tak na příklad „Za pozdního léta v staré zahradě“. Celá koncepce, invence až do podrobnosti, výraz, intonace veršová: Sova. Ale nikoli nejlepší! „Prý vlastní bolestí / zde prozářila vše. / Dům její byl jak smrti rozcestí / a nad ním oblak slouží bílé mše / a zahrada, / kam echo světa marně zapadá, / zjemněla tichem pokání / v zahradu snu a poznání.“ Všimni si verše: a nad ním oblak slouží bílé mše — až do té preciosní naivnosti ve všem váš, můj princí! „Bezmocný sad“ a „Případ“ jsou také z tohoto neblahého rodu. V „Případu“ jest to již skoro sebekarikatura. „Od prvních řádků, jež jsem pěl, / uprchlo dávno pět neděl / a po měsíci / mlčením řekla mých veršů polovici. / On po půl roce odešel, / hlas jejího ticha neslyšel, / nazval ji chladnou a vypočítavou. / Odešla tiše, se skloněnou hlavou.“ Taková lžiepika vzniká tam, kde není veliké, žhavé, objektivisující duše zároveň milující i poznávající; milující poznáním a poznávající láskou. Straší přímo jako prázdná bezkrevná maska, za níž není nic... leda nápad, výmysl, vtíp, což jest v poesii sotva víc než prázdnost.

Namísto epiky dostává se ti u Chaloupky pravidelně dekorací náhražky, která jest zvláště trapná tam, kde se rekvizity k ní opatřují ze světa náboženství a víry, jako v „Městečku za frontou“: tam vystoupí z obrázku Matka boží s děťátkem, hovoří jako tělesná osoba s tělesnými vojáky, aguruje vůbec na konci básně jako osoba z masa a krve, ale patrně zešílená, poněvadž neví, že božské dítě její je mrtvé. A celá ta nechutná theatralistika kvůli pointě pochybně protikladné, která svou důvtipností připomíná zrovna až osmdesátá léta 19. století české poesie. „Syn její zemřel, ač byl bůh, / dnes my, vždyť jsme jen lidé“.

To je podezřelý odvar přímo — ze Sládka... Tato dekorativnost postupuje místy v mlžnou chaotičnost přímo nesrozumitelnou, jako je tomu v „Lazaretu se skleněným stropem“. Tam nalezněš takové přímo řeznické a jatečné nehoráznosti: jakýsi Démon Války (obojí s velikou začátečnou písmenou) směje se tam nad svým dílem a „dal nám ještě pohleděti / nazpět, / kde na naši cestu zářila hora / z našich vyrvaných srdci! Z našich! —“ Aby nebylo mýlky: tedy z našich... Jarmarečným pathosem, vykřičníky, krvavými srdci, řečnickými otázkami, zbytečným podtrháváním a opakováním sentimentálních představ se někde přímo hýří; nejen básník, ale i každý prostý člověk by se takovému nevkusy vyhnul.

Dále nalezněš v této knize meditativní poesii dosti melodickou, ale nehlubokého ponoru myšlenkového. Jako typus: „Zrození dítěte“. Cituji závěrečnou sloku: „Když opuštěno všim i bohem svým i světem, / kdy ze sebe se rodí v bolesti / a vykoupí se tmy a hrůzy vlastním vznětem, / vy nesmíte svá slova pronést, / vždyť dál, až k branám smrti vedou jeho stopy / a odtud zazníš, hlasu ozvěno! / Až mléčné dráhy žizeň jeho skropí (!), / smí vzkřiknout samo: Teď jsem zrozeno!“ Věci blízké tomu zde intonací i melodií rozjímavosti psali nebožtíci lumírovci, ale vkusněji, bez bombastu předposledního verše. Do jaké prázdné pěny a do jaké zvětralosti dovedl zde Chaloupka sestoupit, toho jen dva doklady: „Vojsko nebeských září“ a „Háj bříz“. To je teplá zvětralá cukrová voda s krůpějí malinové šťávy. Aby se nezdálo, že křivdím: „Tu v hloubkách noci, v loktech skal, / pluk u ohňů nás zanechal. / Na věčných zítřků zapraží / zrak vděčná slza zavlaží. / My snící sníme s tisíci, / nám zpívá srdce bijící: / Jsme na stráži, jsme na stráži.“ Ten poslední verš je tak čacký, že ho měl Chaloupka užít jako refrénu *bis* a měl ho dát zpívat sborem, jako to dělal Béranger. Vždyť je to vlastně stará píseň pijáckovojenská, pro niž básník zbytečně znepokojuje a do níž zbytečně zatahuje světelné efekty nebeské.

Co zbývá tedy z celé té knihy? Tři čtyři básně zcela malých rozměrů písni blízké, bez pretensí, nijak bohaté ani tvarem, ani

vnitřní fluktuaci, ale snesitelné, protože vyvážené a jednotné. Na příklad „V soumraku“ nebo „Milenci“ nebo „Jeseň“ nebo „V tichu“. To je tichá poesie hudebně náladová; zde se váží rozmyslně představa i střídme slovo; zde se nehřmotí ani nepózuje. Chaloupka není nic než impresionista a sensitiv; v těchto mezích je možný; kde jde nad to, nemožný.

Nešťastné pokusy o epiku, věci stylově bezradné a výrazově buď suché nebo rozbředlé přináší také Sborník Literární skupiny. Takový „Pták“ je básnický omyl až křiklavý. Pták jakéhosi bláznivého krejčího bez zákazníků a bez práce, který bije ženu a překřikuje se se svým ptákem. Věc trapně pustá a prázdná. Již to, že není pták specifikován — jaký pták? papoušek nebo kos? —, ukazuje, jak je to nebásnické, vzaté ze vzduchu, postavené do vzduchu. Nakonec neumí říci básník nic, než že ten pták byl „duší domu“ a „mnohem hlubší“ než básník, čemuž jsi opravdu nakloněn uvěřiti bez odmluvy. Stejný lapsus „Prodavač zbytečností“. Chodí po hospodách, a jak sám praví, prodává a nabízí zbytečné věci. „Kupte si / sebe, / kupte si svoje srdce, / od člověka, který už umírá, / kupte si, / lacino kupte si / svou ztracenou duši.“ Kupovati si v hospodě od člověka, který jinak prodává jen jakási červená prasátka z gumy, „svoje srdce“ a „svou ztracenou duši“ jest bez odporu věc velmi povážlivá a přihází se na štěstí jen v poslední strofě velmi špatných básní, když nevybíravý a málo cudný básník má nouzi o pointu. „Smečka“ — jakási podivuhodná banda blatošlapů, klepařů a ničemů — je věc také úplně pochybená. Takové bandě se rozumný člověk vyhne, zavolá na ni po případě policii, nedá-li mu pokoj, ale lepit o ní šestistránkovou nudnou tasevníci veršovou? Jamais!

Josef Chaloupka je typický těžký případ český. Diletant s nadáním, zkažený českou lžikritikou, jemuž se sem tam něco povede, ale naprosto ne uvědomělý básník a umělec, který tvoří methodicky. Chaloupka není docela nic novatér, naopak: typický epigon a člověk odumírající a upadající formace literární. Typický zjev staré dožívající poesie sentimentální a ven a ven

subjektivistické. Píše básně tak beztvaré a stylově nepoučené, jaké mohou míti úspěch opravdu již jen v Čechách. Nemluví o Francii, ale již v Německu nemohou se přihoditi taková nedorozumění. Tam George a jeho žáci, tam Otto zur Linde — abych nemluvil o nejmladších — poučili již kritiku i básníky, co je dobrá a co je špatná báseň, takže omyly v tom směru jsou tam opravdu zcela řídké. Tam ví každý básník, co je to koncepce a komposice a jak se k sobě mají; tam zná básník nosnost verše, tam dovede si vypočísti nutný volumen i nutnou hutnost výrazovou, odpovídající té které inspiraci, tam dovede rozpřísti svůj ať melodicky sensitivní, ať harmonicky představový motiv se zákonnou důsledností a čistotou.

Opravdu mladá a tvořivá poesie světová jest dnes na zcela jiných drahách. Ví, že báseň musí býti stavěna jako vědomý a umělý útvar vůle, která se zobjektivňuje a činí všem přípustnou prostředkem obecné zákonnosti. Nepomáhá si již dětskými a oslími můstky reflexe a sentimentality — styděla by se za to. Nechce dojímat, chce budovat. Opovrhne tím, aby nakazila cit čtenářův nebo se vetřela zadními nervově smyslnými vrátky do jeho obraznosti. Chce se obracet k jeho duchu, ne k jeho pokožce; a chce ho dobýti mužným, přísným kouzlem nového poznání, nového soustředěného a typického vidění věci života a smrti, vidění i hutnějšího i zákonnějšího, než bylo povrchové vidění impresionistické. Chce působiti svou skladebností, byť tvrdou, byť přehutnělou, ale ne svými náladově libivými fioriturami.